

Vojter Kitti (SZTE): Mozcásigék a nganaszanban

Előadásom célja a nganaszan nyelv mozgásigéit vizsgáló kutatásom eredményeinek bemutatása. A mozgásigék kategóriája a nyelv lexikonának azon részét foglalja magában, amely valamilyen mozgás, azaz egy FORRÁS-ÖSVÉNY-CÉL térbeli sémán megvalósuló időbeli esemény jelentésével rendelkezik (Kozmács 2019: 117). Az egyes nyelvek mozgást kifejező igéit a tipológia több szempont alapján csoportosítja. Talmy 2000-ben megjelent munkájában felállít egy szemantikai különbségekre alapozott modellt, amely az igéket azon tulajdonságuk alapján rendszerezi, hogy az milyen szemantikai komponensről, azaz a mozgáseseemény melyik eleméről tartalmaz valamilyen többletinformációt. Eszerint háromféle mozgásige létezik a nyelvben (Kiefer 2005): amelynek a mozgó tárgyra (pl. atszugevi *-caq-* ‘nyálkás, idomtalan valami mozgása’), amelynek a mozgás útvonalára (pl. ang. *enter* ‘bemeget’) és amelynek a mozgás módjára (pl. magy. *gurul*) terjed ki a jelentése. Talmy (2000) – majd Slobin (2004) – egy szintaktikai alapú modellt is létrehoz, amely a többletjelentés megvalósulásának módja alapján kategorizálja a igéket. Az igei keretű csoportba azok a mozgásigék tartoznak, amelyek bizonyos információt inherensen tartalmaznak (pl. udmurt *potyny* ‘kimeget’); ezzel ellenében a szatelit keretű csoportba sorolhatók azok, amelyek a mondatban szereplő szatelitelem (affixum vagy lexéma) segítségével fejezik azt ki (pl. magyar *bemeget*).

A szamojéd nyelvek mozgásigéiről, a vízben való mozgás igéit leszámítva és szemben a nagyobb finnugor nyelvekkel, eddig nem készült részletes leírás. A szárazföldi mozgásra koncentráló munkám kiindulási pontjául a Wagner-Nagy (2019: 495-496) által összegyűjtött 18 ige szolgál, amelyeknek bizonyos tulajdonságaik, noha említésre kerülnek a *Grammar of Nganasan* kötetben, jellemzésük korántsem teljes. A szakirodalomban nincs jelen a nganaszan mozgásigék rendszerének az említett tipológiai modellek szerinti leírása.

Kutatásom során a nganaszan mozgásigék vizsgálatát végzem a Talmy-féle elméleti keretben, szemantikai és szintaktikai szempontból, mondatbéli megjelenésük és viselkedésük alapján. Munkám során a *Nganasan Spoken Language Corpus* (Brykina et. al. 2018) több ezer – a 18 ige között nem egységesen eloszló – találatára támaszkodom, és az igék környezetének alapján állapítom meg azok tulajdonságait. Wagner-Nagy gyűjteményét új elemekkel bővíttem, illetve részletesebben kitérek a lexikont érintő egyes jelenségekre, például bizonyos igéknél megfigyelhető jelenésváltozásokra, grammatikalizálódásra. Vizsgálom emellett azokat az

elemeket, amelyek segítségével létrejöhet egy-egy többletjelentés a szatelit keretű igék esetében. Eredményeim alapján kiderül, milyen általános jellemzők és következtetések vonhatóak le a nganaszan nyelvről a lexikon ezen részét illetően, többek között a már korábban is kutatott uráli nyelvek tükrében is.

A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-2 -SZTE-123. kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Hivatkozások:

Kiefer Ferenc 2005: Van-e magyar jelentéstan? *Magyar Nyelv* 101: 129–40.

Kozmács István 2019: A magyar bemegy és az udmurt *pš`rš`nš`* ‘bemegy/bejön’ igék tipológiai tanulsága. *Magyar Nyelvőr* 143 (1): 117-123.

Slobin, Dan I. 2004: The many ways to search for a frog: linguistic typology & the expression of motion events. In Strömquist, S. – Verhoeven, L. (szerk.): *Relating Events in Narrative 2*. LEA, Mahwah, NJ. 219–257.

Talmy, Leonard 2000: *Toward a cognitive semantics. Volume 2*. Massachusetts Institute of Technology. Cambridge

Wagner-Nagy Beáta 2019: *A Grammar of Nganasan*. Brill, Leiden

Forrás:

Brykina, Maria - Valentin Gusev - Sándor Szeverényi - Beáta Wagner-Nagy 2018: “Nganasan Spoken Language Corpus (NSLC).” Archived in Hamburger Zentrum für Sprachkorpora. Version 0.2. Publication date 2018-06-12. [<http://hdl.handle.net/11022/0000-0007-C6F2-8> 2023.04.15]